

УДК 378.046-21.68:331.101-051

Кузьменко Ю. В.*

**ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
ОСВІТНЬОЇ СКЛАДОВОЇ ФАХІВЦІВ ІЗ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ
У НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ 80-Х РР. ХХ СТ.**

У статті проаналізовано навчально-методичну літературу 80-х років ХХ ст. у контексті формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки. Проведено комплексний аналіз навчальних посібників і підручників, що використовувалися в педінститутах та педучилищах у підготовці майбутніх вчителів праці, в інститутах удосконалення на курсах підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Відзначено, що загальнопедагогічна, психологічна, фізіолого-гігієнічна та фахова підготовка в Радянській Україні здійснювалася через вивчення лише тієї навчально-методичної літератури, що була допущена Міністерством освіти СРСР для вивчення учнями педучилищ та студентами педвишів, а також для підвищення кваліфікації педагогів середніх навчальних закладів.

Ключові слова: навчально-методична література, фахівці з трудової підготовки, освітня складова, зміст освіти, Радянська Україна.

На сучасному етапі розвитку виробництва, технологій, процесів праці відбуваються якісні зміни у вимогах щодо підготовки майбутніх фахівців. Значно зростає обсяг знань, умінь і навичок, якими має оволодіти випускник. Тому сьогодні виникає потреба в дослідженні педагогічної системи в історичному ракурсі з метою визначення закономірностей професійної підготовки, еволюції та генези педагогічних явищ, імплементації конструктивного досвіду минулого в організації навчально-виховного процесу. З огляду на зазначене, дослідження теорії і практики формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки набуває своєї актуальності в сучасних умовах модернізації національної системи освіти України.

В історико-педагогічному контексті висвітлювали підготовку вчителів трудового навчання українські вчені: Б. Струганець досліджував особливості підготовки вчителів трудового навчання у вищих навчальних закладах України в другій половині ХХ ст.; В. Гаргін зупинявся на питанні розвитку методики трудового навчання в Україні як галузі педагогічної науки (друга половина ХХ – початок ХХІ століття); Н. Терентьева схарактеризувала розвиток політехнічної освіти у вищих навчальних закладах України (ХХ століття); І. Шиманович розкрила політехнічну підготовку майбутніх учителів трудового навчання в Україні (друга половина ХХ ст.) та ін. У цьому дослідженні ми намагалися висвітлити проблему формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки в навчально-методичній літературі радянської доби.

Мета статті – здійснити аналіз навчально-методичної літератури 80-х років ХХ ст. у контексті формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки.

Б. Громовик, С. Терещук відзначають: «якість освітнього процесу у вищих навчальних закладах забезпечується кваліфікованим професорсько-викладацьким персоналом, сучасною матеріальною базою, належним методичним забезпеченням і змістовною навчальною літературою – підручниками, навчальними посібниками, практикумами тощо [2, с. 16]. Аналіз навчально-методичної літератури 80-х років ХХ ст. допоможе нам глибше дослідити теорію і практику формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки в Радянській Україні.

Варто зауважити, що за радянської доби підготовка майбутніх учителів у педучилищах, педінститутах та системі післядипломної освіти педагогічних кадрів здійснювалася через вивчення навчально-методичної літератури, що була оформлена російською мовою. Це зрозуміло, оскільки русифікація охопила увесь освітній простір. Навчально-методичні підручники і посібники у СРСР проходили цензуру і після цього рекомендувалися до використання в навчальному процесі системи педагогічної освіти.

© Кузьменко Ю. В.

У своєму дослідженні зупинимося на аналізі навчально-методичної літератури, що була допущена Міністерством освіти СРСР як навчальні підручники й посібники.

У системі професійної підготовки педагогів важливу роль відіграють загальнопедагогічні дисципліни, що висвітлюють педагогічну теорію і практику навчання й виховання молодшої генерації. Такі предмети педагогічного циклу, як «Педагогіка», «Історія педагогіки», «Вступ до вчительської спеціальності», спецкурси з педагогіки в системі формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки є важливою компонентою професійного зростання педагогів. Тому, безперечно, у контексті характеристики змісту професійного навчання аналіз навчальних посібників досліджуваного періоду є важливим фактором висвітлення цієї проблеми. Оскільки система формування освітньої складової вчительських кадрів охоплює всю систему підготовки педагогів, то підручники обиралися так, щоб охопити навчальний процес педучилищ, ВНЗ та інститутів удосконалення вчителів.

Навчальний посібник «Педагогіка» під загальною редакцією О. Кондратюка 1982 року був допущений Міністерством вищої та середньої спеціальної освіти УРСР як навчальний посібник для факультетів підвищення кваліфікації викладачів середніх навчальних закладів. Також він рекомендувався для «використання слухачами педагогічних факультетів, викладачів і майстрів практичного навчання з метою педагогічної самоосвіти» [7, с. 2]. У цьому посібнику висвітлено методологічні проблеми середньої спеціальної освіти, загальні питання педагогіки та наукові основи навчального процесу в середній спеціальній школі вечірньої та заочної форми. Підручник містить такі аспекти: загальні основи педагогіки, теорія навчання й освіти (дидактика), теорія виховання, організація та управління роботою технікуму.

1983 року вийшов класичний навчальний посібник «Педагогіка» за редакцією Ю. Бабанського. Колектив авторів створив навчальний посібник «у відповідності з програмою з курсу педагогіки для студентів педагогічних інститутів усіх факультетів», що мав за мету «розкрити теоретичні основи сучасної педагогічної науки, створити передумови для оволодіння практичними вміннями і навичками, необхідними для ефективного навчання і комуністичного виховання учнів радянської середньої загальноосвітньої школи» [8, с. 2-3]. У трьох розділах посібника (загальні питання педагогіки, дидактика, теорія виховання і школознавство) розкриваються: система загальнопедагогічних закономірностей, взаємозв'язки принципів навчання і виховання, взаємодія і відносини між суб'єктом та об'єктом виховання й навчання, цілісність навчально-виховного процесу, діалектика педагогічних явищ, наукова організація праці, характерні особливості нових навчальних шкільних програм тощо. Після кожного параграфу наведено питання та завдання для перевірки знань, а також списки рекомендованої літератури, що сприяло розвитку пошукового підходу при підготовці майбутніх педагогів і формуванню вмінь з використання теоретичних положень щодо вирішення практичних педагогічних ситуацій. Також студенти могли ознайомитися з основними функціями, що покладені на організатора позакласної та позашкільної діяльності, формами такої навчально-виховної роботи з дітьми, питаннями співпраці школи, сім'ї та суспільства.

О. Абдулліна підготувала навчальний посібник для слухачів Інституту підвищення кваліфікації викладачів і педагогічних працівників педінститутів «Загальнопедагогічна підготовка вчителя в системі вищої педагогічної освіти» 1984 року. У п'яти главах посібника розкрито стан питання загальнопедагогічної підготовки вчителя в історичній ретроспективі; подано характеристику структури й змісту цього виду підготовки вчителя в радянській вищій школі; розкрито рівень загальнопедагогічної підготовки педвишів; розглянуто зміст, методи такого виду підготовки [1, с. 5]. Автор окреслює роль вчителя у вихованні молодого покоління як основну та підкреслює важливість постаті педагога на всіх етапах розвитку суспільства, також розкриває й історико-педагогічні аспекти підготовки педагогів, надає структуру і зміст загальнопедагогічної підготовки вчителя, подає аналіз рівня загальнопедагогічної підготовки випускників

педвищів, зміст і методику формування системи знань у студентів у процесі теоретичних і практичних занять з педагогічних дисциплін.

Тобто зміст вищеперерахованих посібників з педагогіки можемо схарактеризувати як такий, що спрямований на формування загальнопедагогічної освітньої складової студентів педагогічних ВНЗ, учнів педучилищ і педагогів-практиків у системі підвищення кваліфікації.

У системі навчання фахівців із трудової підготовки здійснювалася також і психологічна підготовка. З 1984 року вносяться суттєві зміни у професійну підготовку педагогічних кадрів, зокрема значно посилюється її психолого-педагогічний аспект. Підручники та посібники з відповідних дисциплін також мали бути допущені Міністерством СРСР для навчання учнів педучилищ і студентів педінститутів.

1986 року було видано підручник «Психологія» В. Крутецкого. Це видання було написано відповідно до програми курсу психології в педучилищах. У книзі «розкриті загальні питання психології, розглянуті закономірності психічних процесів, психологічної діяльності, емоційно-вольової сфери особистості, її індивідуальні особливості, висвітлені питання вікової і педагогічної психології» [4, с. 2]. Це видання перероблено відповідно до основних напрямлень реформ професійної школи 1986 років, є доповненим і розширеним варіантом посібника, що був уперше видрукуваний 1980 року. Містить сім розділів, що висвітлюють такі проблеми: уведення в психологію, особистість і діяльність, пізнавальні процеси особистості, емоційно-вольова характеристика особистості, психологічні особливості особистості, основи вікової психології, основи педагогічної психології. Автор також зупиняється на окресленні основ психології навчання та виховання учнівської молоді, а також на психологічних особливостях формування та розвитку педагогічних здібностей вчителів. Містить підручник і рекомендовану літературу.

Під редакцією академіка АПН СРСР 1986 року як підручник для студентів педінститутів виходить «Загальна психологія». У книзі «з урахуванням сучасних досягнень психолого-педагогічної науки розглядаються загальні питання психології, пізнавальні процеси, емоційно-вольова сфера особистості, її індивідуальні особливості» [10, с. 2]. Підручник написано відповідно до навчальних програм 80-х рр., що передбачали значне посилення психолого-педагогічної підготовки студентів педвищів. Містить п'ять частин – вступ у психологію, особистість в діяльності і спілкуванні, пізнавальні процеси, емоційно-вольова сфера особистості, індивідуально-психологічні особливості особистості. У ньому розкрито психологічні механізми формування особистості, взаємовідносин між учителями, учнями, батьками, психологія навчально-виховної діяльності. Рекомендована література та питання для самостійної роботи допомагали якісно засвоїти цю навчальну дисципліну.

Уведення нових дисциплін психологічного напрямку в навчальні плани вчителів праці призвело до потреби в навчально-методичному забезпечення відповідною літературою. Так, навчальний посібник Б. Душкова «Індустріально-педагогічна психологія» для студентів педінститутів зі спеціальності № 2120 «Загальнотехнічні дисципліни і праця» містив необхідні відомості з нового напрямку психології, тому в основу посібника покладено індустріально-психологічну концепцію колективу і формування особистості [3]. Відповідні розділи посібника «Методичні основи індустріально-педагогічної психології», «Психологічні закономірності інженерно-педагогічної організації і підготовки до трудової діяльності», «Психолого-педагогічні основи соціального управління трудовою діяльністю» дають необхідні відомості про психологічні основи організації та управління трудовою діяльністю, розкривають основи управління продуктивністю, якістю та ефективністю праці, можливість ознайомитися із загальними закономірностями відносин людини та праці, з інженерно-психологічним рівнем відносин людини з автоматизованими системами управління, вивчити психологічні закономірності навчання й виховання людини під час трудової та навчальної діяльності. У кінці навчального посібника подано матеріал для

самостійної роботи студентів, що охоплює теми для підготовки до семінарських занять, теми рефератів і список рекомендованої літератури до кожної глави. Короткий термінологічний словник, що також міститься в посібнику, дозволяє прискорити підготовку студентів і розширити науковий апарат.

Майбутні вчителі трудового навчання за окресленими навчальними посібниками мали можливість нарощувати освітню складову галузі психологічних знань.

Фахова підготовка вчителя включає в себе дисципліни з методики викладання навчального предмета та спецдисципліни. Формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки у фаховому спрямуванні здійснювалося через вивчення, наприклад, таких дисциплін: «Методика трудового навчання», «Обробка конструкційних матеріалів», «Практикум у навчальних майстернях», «Методика викладання креслення» та ін.

Провідним фахівцем із трудового навчання та виховання у 80-х рр. був доктор педагогічних наук Д. Тхоржевський, який розробив багато науково-методичної літератури для формування освітньої складової фахового напрямлення фахівців із трудової підготовки. Серед них, наприклад, «Практикум з курсу «Методика трудового навчання»». Цей навчальний посібник було допущено Міністерством освіти СРСР як навчальний посібник для учнів педагогічних училищ зі спеціальності 2008 «Викладання праці і креслення у 4-8 класах загальноосвітньої школи» 1980 р. [11]. Цей посібник був продовженням навчального посібника Д. Тхоржевського «Методика трудового навчання» (1972 р.) і мав допомогти оволодіти практичними навичками з предмета. Усі глави книги були практичного напрямку: розкрито зміст лабораторно-практичних занять, з метою закріплення теоретичних знань і формування умінь з планування навчально-виховної роботи, підготовки до занять, аналізу стану навчально-матеріальної бази, планування шкільної гурткової роботи; проаналізовано види педагогічної діяльності практикантів (проведення уроків, виховної роботи, позакласної роботи зі спеціальності); надано рекомендації щодо виконання курсового проекту, а також приклад такої розробки з напрямку «Технічна праця»; подано методику роботи в гуртках з трудового навчання. Багато практичних порад було не лише для учнів педучилищ, а й для початківців-учителів. Ці два посібники в усій системі навчання та підвищення кваліфікації фахівців із трудової підготовки на теренах України на той час були базовими. Більше того, варто відзначити, що всі навчальні посібники Д. Тхоржевського й сьогодні не втратили своєї актуальності.

Також провідним посібником фахового спрямування підготовки майбутніх учителів загальнотехнічних дисциплін і праці була «Методика трудового навчання і загальнотехнічних дисциплін» за редакцією того ж Д. Тхоржевського. Ця книга була допущена Міністерством СРСР 1982 р. як навчальний посібник для студентів педагогічних інститутів зі спеціальності № 2120 «Загальнотехнічні дисципліни і праця». У першій його частині висвітлено загальні питання методики викладання трудового навчання в загальноосвітній школі; у другій – матеріали про форми організації навчальної діяльності учнів 4-8 класів з технічної праці, методи викладання, підготовки і проведення занять, обліку й оцінювання знань та умінь школярів з праці, обладнання шкільних майстерень, рекомендації з побудови занять за розділами програми; у третій – особливості проведення занять з трудового навчання у старших класах за такими напрямками, як металообробка, автосправа, сільськогосподарське виробництво (вивчення техніки), електротехніка і радіоелектрика, а також організація навчального процесу з праці на базі МВК; у четвертій – методика навчання креслення в школі [6, с. 3-4]. Також подано список рекомендованої літератури, що дозволяло студентам здійснювати самостійну підготовку.

З уведенням у шкільний навчальний процес обслуговувальної праці виникла потреба в посібниках зазначеного спрямування для формування фахової освітньої складової вчителів трудового навчання. Допущений Міністерством освіти СРСР 1985 року навчальний посібник під редакцією Л. Мельникової «Методика трудового

навчання (Обслуговуюча праця)» для учнів педучилищ зі спеціальності «Викладання праці і креслення в 4-8 класах середньої загальноосвітньої школи» відповідав програмі з курсу «Методика трудового навчання (обслуговуюча праця)». У посібнику «розкрито загальні питання методики навчання на заняттях з трудового навчання, спеціальні питання навчання обслуговувальної праці в IV-VIII класах. Окрему главу відведено організації та методиці проведення занять з обслуговувальної праці в IX-X класах, у міжшкільних НВК» [5, с. 2]. Було розкрито в навчальному посібнику зміст трудового навчання у школі, виховання учнів під час трудового навчання, психофізичні основи трудового навчання, умови роботи школярів на уроках праці, форми організації таких занять у навчальних майстернях, позакласна та гурткова робота з учнями з обслуговувальної праці, навчальний кабінет (майстерня), методику формування практичних умінь і навичок з оброблення харчових продуктів, методику навчання швацької справи, електротехнічних робіт, моделювання і конструювання одягу, вивчення елементів машинознавства, організація практичних робіт з виробничого навчання учнів. Як бачимо, видання охоплювало широкий спектр з підготовки майбутніх учителів праці, а контрольні питання та завдання в кінці розділів допомагали в самостійній перевірці рівня знань. Варто відзначити, що цей підручник був популярним і в системі післядипломної освіти педагогічних кадрів.

Ще одним посібником практичного спрямування того часу був «Практикум з креслення» за загальною редакцією Є. Василенко. Слід відзначити, що хоч він і був допущений Міністерством освіти СРСР як навчальний посібник для студентів педагогічних інститутів зі спеціальності № 2109 «Креслення, малювання і праця», але фактично ним користувалися і в процесі навчання інших фахівців із трудової підготовки. Посібник містить практичні завдання для виконання аудиторних, практичних і самостійних робіт за програмою навчального курсу проєкційного креслення. Індивідуальний підхід здійснюється через надання декількох варіантів для виконання, також завдання об'єднано за чотирма основним темами: геометричні побудови, що використовуються при виконанні креслень; побудова видів і аксонометричних проєкцій; виконання перетинів, розрізів і технічних малюнків; побудова ліній розрізу і перетинів поверхонь [9, с. 3].

Уся перерахована вище фахова навчально-методична література допомагала фахівцям із трудової підготовки у процесі здобуття знань з фахових дисциплін, нагортаючи свій рівень освітньої складової.

Проаналізувавши навчально-методичну літературу 80-х років ХХ ст., можемо констатувати, що зміст формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки реалізовував знаннєву парадигму освіти. Підготовка педагогічних кадрів проводилася за напрямками, визначеними в навчальних програмах того часу, та навчальними посібниками і підручниками, рекомендованими Міністерством освіти СРСР. Як показує проведений аналіз, навчально-методична література забезпечувала ґрунтовне оволодіння навчальною дисципліною. У структурі багатьох видань були присутні: список рекомендованої літератури (для здійснення самостійного пошуку і поглиблення знань); питання до кожного розділу (для перевірки рівня оволодіння навчальним матеріалом); термінологічний словник (для розширення наукового апарату студентів); тематика рефератів; питання до підготовки до семінарів. Матеріал у них був доступним, зрозумілим, рубрикація в кожному підручнику та посібнику – чітка, виклад матеріалу враховував принципи систематичності й послідовності, визначення, поняття, терміни, символи, формули відповідали базовій науці. Проте, на жаль, до підручників не включалися завдання творчого напрямку розвитку особистості. Вони містили багато інформації з формування ідейно-комуністичного світогляду студентів і цитувань рішень ЦК КПСС, відсутньою була правдива інформація про розвиток нових педагогічних технологій у світі. У посібниках і підручниках фахової спрямованості присутній суттєвий перегин змісту в напрямку інженерної підготовки.

Підсумовуючи вищезазначене підкреслимо, що навчально-методична література є своєрідним індикатором щодо формування освітньої складової фахівців із трудової підготовки. Проведений аналіз дозволив простежити зміни в методології, змісті та структурі навчальних підручників і посібників як складової процесу підготовки педагогічних кадрів, як важливої компоненти основних здобутків і розвитку педагогічної науки й практики у 80-х рр. ХХ ст. Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом навчально-методичної літератури незалежної України в контексті формування освітньої складової педагогів.

Література:

1. Абдуллина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования* : [учеб. пособие для студентов пед. ин-тов., слушателей Ин-та повышения квалификации преподавателей пед. дисциплин ун-тов и пед. ин-тов] / Абдуллина О. А. – М. : Просвещение, 1984. – 208 с.
2. Громовик Б. П. До питання забезпечення навчальною літературою профільної дисципліни організаційно-економічного спрямування / Б. П. Громовик, С. І. Терещук // *Пріоритети організаційно-економічної науки та освіти у розвитку вітчизняної фармації* : матеріали наук.-практ. конф. – Харків : Вид-во НфаУ, 2005. – С. 16-18.
3. Душков Б. А. *Индустриально-педагогическая психология (труд, организация, управление)* : [учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2120 «Общетехн. дисциплины и труд»] / Б. А. Душков. – М. : Просвещение, 1981. – 208 с.
4. Крутецкий В. А. *Психология* : [учеб. для учащихся пед. уч-щ]. – 2-е изд., перераб. и доп. / В. А. Крутецкий. – М. : Просвещение, 1986. – 336 с.
5. Мельникова Л. В. *Методика трудового обучения: (Обслуж. труд)* : [учеб. пособие для учащихся пед. уч-щ по спец. 2008 «Преподавание труда и черчения в 4-8 кл. сред. общеобразоват. шк.»] / Л. В. Мельникова, Л. В. Осипова, Т. Ф. Фридман; под. ред. Л. В. Мельниковой. – М. : Просвещение, 1985. – 224 с.
6. *Методика трудового обучения и общетехнических дисциплин* / под. ред. доктора пед. наук Д. А. Тхоржевского: издания 2-е, доработанное и дополненное. – М. : Просвещение, 1982. – 286 с.
7. *Педагогика* / под общ. ред. проф. О. П. Кондратюка. – К. : Головное издательство объединения «Вища школа», 1982. – 382 с.
8. *Педагогика* : [учеб. пособие для студентов пед. ин-тов] / под ред. Ю. К. Бабанского. – М. : Просвещение, 1983. – 608 с.
9. *Практикум по черчению (Геометрическое и проекционное черчение)* : [учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2109 «Черчение, рисование и труд»] / [Е. А. Василенко, Е. П. Гордеева, М. А. Косолапов и др.] ; под. общ. ред. Е. А. Василенко. – М. : Просвещение, 1982. – 175 с.
10. *Общая психология* : [учеб. для студентов пед. ин-тов] / [А. В. Петровський, А. В. Брушлинський, В. П. Зинченко и др.] ; под. ред. А. В. Петровського. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1986. – 464 с.
11. Тхоржевский Д. А. *Практикум по курсу «Методика трудового навчання»* : [учеб. пособие для учащихся пед. училищ по спец. 2008 «Преподавание труда и черчения в 4-8 кл. общеобразоват. школы»] / Д. А. Тхоржевський. – М. : Просвещение, 1980. – 112 с.

Кузьменко Ю.В.

ОСВЕЩЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ТРУДОВОЙ ПОДГОТОВКЕ В УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ 80-Х ГГ. ХХ СТ.

В статье проанализирована учебно-методическая литература 80-х годов ХХ ст. в контексте формирования образовательной составляющей специалистов с трудовой подготовки. Проведен комплексный анализ учебных пособий и учебников, используемых пединститутами и педучилищами при подготовке будущих учителей труда, институтами усовершенствования на курсах повышения квалификации педагогических кадров. Отмечено, что общепедагогическая, психологическая, физиолого-гигиеническая и профессиональная подготовка в Советской Украине осуществлялась через изучение только той учебно-

методической литературы, которая была допущена Министерством образования СССР для изучения учащимися педучилищ и студентами педвузов, а также для повышения квалификации педагогов средних учебных заведений.

Ключевые слова: учебно-методическая литература, специалисты с трудовой подготовки, образовательная составляющая, содержание образования, Советская Украина.

Kuzmenko U.V.

ELUCIDATION OF PROBLEM OF FORMING OF EDUCATIONAL COMPONENT
OF SPECIALISTS OF LABOR TRAINING IN TEACHING AND METHODOLOGICAL LITERATURE
OF THE 80-S YEARS OF XX-TH CENTURY

The article is analyzed teaching and methodical literature of the 80-s years of the XX-th century in the context of training of pedagogical personnel. It is stressed actuality of appeal to elucidation of labor training, because of understanding and systematization of historical and pedagogical process is necessary condition of development of contemporary pedagogical science and practice. Learning of positive experience of the past was especially important in the times of reformed changes of national system of education of Ukraine. It is marked that in the period of Soviet epoch the State paid much attention to labor training of schoolchildren not only at the lessons of manual work, civic-useful out of class activities but in the system of out of labor training and upbringing of pupils had to pass serious professional training as well as during teaching at higher educational establishment and in the postgraduate period.

It is carried out complex analysis of teaching workbooks and textbooks that were used by pedagogical institutes and pedagogical colleges during training of future teachers of labor, by postgraduate institutes of perfection at courses of improvement of qualification of pedagogical personnel. It is marked that general pedagogical, psychological, physiological, hygienic and professional training in Soviet Ukraine was carried out through learning only special teaching and methodical literature which had passed review and it had been permitted by Ministry of education of the USSR for learning by pupils for pedagogical colleges and by students of pedagogical higher educational establishments, and also for perfection of qualification of pedagogues of secondary teaching establishments.

Keywords: teaching and methodical literature, specialists of labor training, educational component, content of education, Soviet Ukraine.

УДК 373.3:172.15(09)

Мусієнко В. С.*

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ПРОБЛЕМИ
ФОРМУВАННЯ ПОЧУТТЯ ПАТРІОТИЗМУ В ДІТЕЙ
У ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ (1930-1991 РР.)

У статті на основі аналізу архівних документів, нормативно-правових актів, наукових і навчально-методичних видань представлено обґрунтування періодизації розвитку проблеми формування почуття патріотизму в дітей у дошкільних навчальних закладах України (1930-1991 рр.), що складається з трьох періодів. Підкреслено, що провідною ідеєю першого періоду (1930 рр.) був подальший розвиток дошкільної освіти. Особливо наголошувалося на зв'язку з виробництвом, політехнізацією дошкільних закладів. Протягом другого періоду (1941-1957 рр.) виховання любові до Батьківщини в дошкільників відбувалося в умовах напруженої воєнно-політичної ситуації у країні та відбудови в повоєнні роки. Під час третього періоду (1958-1991 рр.) зміст навчально-виховної роботи формувався під впливом ідеологічних нашарувань, які розглядалися як патріотичне виховання.

Ключові слова: патріотизм, формування почуття патріотизму, діти дошкільного віку, повоєнний період, моральне виховання.

© Мусієнко В. С.